

Supstancijalno i metafizičko polazište političkog pisca C. Schmitta do 1934.

Michael Th. Greven

Marburg

Sažetak

Obnovljene rasprave o Carlu Schmittu kao pravnom i političkom piscu u zatvorenom su krugu kritike i apologetike. Je li njegovo određenje kriterija političkog dovoljan doprinos teoriji da bude »najmlađi klasik politike«? Inzistiranje na pojmu diferencije neprijatelj—prijatelj zanemaruje Schmittov trajan interes za jedinstvo, koje će on manifestirati u supstancijalno određenom pojmu naroda kao mjerodavne političke jedinice i njegove države. Kritika parlamentarne stranačke države posljedica je Schmittova nedostatna vrednovanja društvenog pluralizma.

I.

»Sve što sam rekao... mišljeno je, prema motivu i namjeri, znanstveno, kao znanstvena teza koju se usudujem zastupati pred svakim znanstvenim kolegijem svijeta.« (Carl Schmitt u R.M.W. Kempner, 1969, 296)

Iz konteksta u kojem se nalazi ova izjava Carla Schmitta, ne može se isključiti da se ona odnosi samo na njegove napise od 1933. do 1936 — primjerice na zloglasni napis »Voda štiti pravo« (1934) s njegovim beskrupuloznim, himničnim opravdavanjem masovnih umorstava u ljeto 1934. Međutim, ja ga želim tumačiti prvenstveno zbog mjesta i vremena kada je izgovoren, bez ograničenja na izjašnjavanja Carla Schmitta, suočena s prijetećom opasnošću kada je u Nürnbergu bio pozvan na odgovornost kao ratni zločinac zbog svih svojih izjava prije 1945.

Citat nameće slijedeće pitanje: oslobađa li izjava, koja je »prema motivu i namjeri bila znanstveno mišljena« od osobne, u krajnjem slučaju i kaznenopopravne odgovornosti? Odgovoriti nije lako. U svakom slučaju čini se da ju je Carl Schmitt na određeni način podmetnuo kao samu po sebi razumljivu: budući da su njegove izjave znanstveno mišljenje, ne bi trebalo da one mogu postati predmetom progona. Ukazivanje na znanstveni karakter, ili pak samo na znanstvenu namjeru svih njegovih izjava u kontekstu ispitivanja optužnice u Nirnberškom procesu ratnim zločincima, smatra se principijelnim rasterećenjem, subjektivnim odbijanjem svakog predbacivanja krivnje. Mene pravno

pitanje ne zanima. Ali, problematika što se pojavila na primjeru te izjave Carla Schmitta, aktualna je i prije i kasnije, ne samo zato što se radi o procjeni izjava znanstvenika prije 1945. Carl Schmitt očigledno se prisvaja pravo znanstvene slobode, ali je tumači na osobit način, naime kao slobodu da se smije javno izjašnjavati, a da dosljedno tome ne mora preuzeti odgovornost za sadržaj tih izjava. Tu se radi o jednoj još i danas uobičajenoj zbrci: jezgra osnovnog i ljudskog prava znanstvene slobode leži u tome da svakome čovjeku pripada pravo da razmišlja, istražuje, a rezultate objavljuje. Ako posebice ovo posljednje doživi ograničenje putem zakona ili nekih drugih vrsta represije, tada je znanstvena sloboda povrijeđena. No, da je znanstvenik, kao i svatko drugi tko se izjašnjava unutar društvenih odnosa, kao osoba za svoje izjave odgovoran u okviru uobičajenih dimenzija, to je razumljivo i nema sa znanošću nikakve veze. Doduše, diferencijacija suvremene znanosti postoji — dakle, i znanstvena sloboda — od relativne nezavisnosti njezina diskursa od drugih društvenih međuzavisnosti i oblika diskursa, kao što su oni ekonomike ili prava; ali nije zato sve što je istina odmah i pravo ili obrnuto. Stoga se može, uz zahtjev za znanstvenom istinom u znanosti, kritizirati stvarno stanje pravnih izjava itd. Ali, ta nezavisnost ostaje stalno samo relativnom, a u društvenoj praksi stapaju se pojedini diskursi u stvarnost društvenog djelovanja pojedine osobe. Neovisno o nekoj znanstveno usmjerenoj izjavi, ona ima i političku namjeru i djelovanje. Pri gore navedenom primjeru napisa iz 1934. ne može se ne prepoznati da bi taj napis trebao imati i to djelovanje.

Isprika što ju je Carl Schmitt iznio na saslušanju kod Roberta M.W. Kempnera uz pozivanje na slobodu znanosti, zbog toga je otcrcana i nedjelotvorna — bez obzira kako izgledala pravna prosudba. Ona će, uostalom, na saslušanju biti ispunjena osobnim obilježavanjem Carla Schmitta: »Ja sam intelektualni pustolov.« (u R.M.W. Kempner, 1969, str. 298).

II.

»Htio bih ove, većinom lijeve i liberalne autore, koji uporno moralno osuđuju Schmittov angažman, obilježiti kao 'vladajuće mišljenje'.« (M. Lauerermann, 1988, 44)

Lauerermann, koji sebe sama označava »lijevim šmitijancem« (1988, 49), govori, suočen s tom moralnom osudom o »banalnosti valjanosti te njezine prosudbe« i o tome da su se »ti autori prije svega u tome smatrali jedinstvenima, da bi se sami barem drugačije, ako ne čak borbena-antifašistički ponašali u nacističkim vremenima. (1988, 44)

Uz ovo valja utvrditi troje: — U mnoštvu literature koja je upravo opet objavljena u povodu 100. godišnjice rođenja Carla Schmitta, čovjek nikako ne može biti siguran da li »vladajuće mišljenje« u pogledu Carla Schmitta i sada i ranije sadrži moralni sud. Štoviše, Carl Schmitt se tumači posve različito, ali u jednom suglasno kao preteča u mišljenju i protagonist postmoderne, a koja se upravo ističe svojom transmoralnošću: »Ova destrukcija truloga, pogled na stvarnost iskrivljen razmišljanjem o jeziku nije jedini primjer iznenađujuće modernosti (točnije postmodernosti) kod Carla Schmitta. (A. Mohler, 1988, 149). K. Hansen (1988, 12) kaže slično: »U tom držanju (jednog intelektualnog pustolova, vidi gore M. G.) Schmitt anticipira suvremeni aspekt

protiv općeg, što oživljuje danas u duhu vremena postmoderne. Schmittova objava bankrota idées générales u nacionalsocijalističkoj međuzavisnosti iz 1934. danas se ispunjava na širokoj falangi kao »oproštaj od principijelnog«, kao što je Odo Maquardt naslovio svoj kratki napis iz godine 1981. U godini 1933. i onima što su slijedile ovo je držanje učinilo ... Carla Schmitta politički opasnim. Danas ga taj stav čini zanimljivim filozofski i kao nosioca intelektualne uloge. To što je danas još samo filozofski i intelektualno zanimljivo ono što je 1933. godine bilo »politički opasno«, znači da se nešto moralo temeljito promijeniti — čovjeka bi zanimalo što bi to bilo. Ali, ovo tek uzgred.

»Banalnost valjanosti« jedne takve moralne prosudbe dolazi do izražaja, možda, u slijedećoj rečenici što ju je sam Lauer mann iznio kao primjer: »On se narugao državopravnoj sigurnosti građana, a svoje židovske kolege i znanstveno protjerao ... umorstva kod Röhmputscha opravdao kao prave Füre-rove sudske presude i obrnuto, učinio mogućim kažnjavanje neprijatelja kada oni nisu počinili nikakvo krivično djelo.« Lauer mann ovo naziva »egzorci-ističkim vježbama« i smatra ih izrazom jedne »Schmittove traume« (1988, 45). Lauer mann bi želio profitirati na obje strane: kao disident »vladajućeg mišljenja« on prezire njihov moralni sud — kao »lijevi šmitijanac« (njemu je) ve-oma blizak bijes što mora da ispunjava liberalne i lijeve znanstvenike ako moraju suosjetiti 'gorčinu' i usporediti je s onom preživjelih iz Holocausta, da se i ne govori o židovskim žrtvama, komunističkim zatvorenicima, o plan-ski, kao na tekućoj vrpci, poubijanim ljudima« (1988, 49). Kao navodni šmitijanac trebalo je da Lauer mann misli na to da »svaka prava politička odluka« sadrži »moralno-fizičku komponentu« prema kojoj ima samo jedan ili — ili. Na kraju treća tvrdnja: sasvim drugačije nego što je podmeće Lauer mann, po-kazuje se razmišljanje o moralnoj dimenziji napisa i postupaka Carla Schmitta upravo iz jedne temeljne nesigurnosti intelektualca kao što se danas, sučelje-ne s takozvanim postmodernim diskursima, spontano osjećane moralne pro-cjene još mogu opravdati kao prosudbe. Jer, tako je prisila opravdanja danas podijeljena u znanosti i u javnim feljtonima: iz nekada metodički mišljene upute da se stvarnost proučava *sine ira et studio*, danas su nedostatak staja-lišta i ležernost postali suvremenim principom. Ozbiljna politička teorija na takvom se temelju ne može stvoriti. Barem to bi se moglo naučiti kod Carla Schmitta, da politička teorija ne može počivati samo na analitičkim pojmo-vima.

III.

»Da je on bio pjesnik, prije bi našao razumijevanja za razvitak, mijenu i proturječje svojega djela.« (J. Isensee, 1988, 603)

Naravno da bi to čovjek mogao ostaviti, ne slijediti dalje, a svako kate-gorizirajuće svrstavanje djela Carla Schmitta izbjegavati. Ali, kao što poka-zuje žestoka i od nekih angažirano vođena diskusija o statusu djela Carla Schmitta, rasprava o kategorizaciji često služi i izvanliterarnoj svrsi. Od čiste apologetike do stilizacije kao »posljednji klasik«, od ekspresionističkog pisca do apokaliptičkog vizionara, u ovoj se raspravi nudi sve.

Simptomatično je već i to da se ljudi ne mogu složiti na jednom mjerilu. Dok su jedni upravo pritom da Carla Schmitta »spase« kao značajnog pravni-

ka s »opasnim« sklonostima pisca, drugi upravo brane njegov položaj teoretičara u politici, kojem je pravo davalo samo profesionalnu pozadinu. Pokušaj da se Carla Schmitta po bilo kojem mjerilu odmjereno kritizira sličan je toku utrke zeca i ježa u pripovijetkama: gdje god se čini da je kritika stigla upravo do Carla Schmitta, apologetika je već opet za krug naprijed. Pitanje je hoće li ta utrka između apologije i kritike moći iznaći još jedan novi krug, nakon što je Günter Maschke na kraju sam stilizirao apologiju kao »veliku apologiju« (1987). Tamo gdje više ne može biti zadaća kritike da nešto raskrinka kao apologiju, jer se ona već sama vinula prema svojem pravom smislu i neskriveno se pokazala, nastaje mrtva trka.

Preostaje samo da se utvrdi kako se u slučaju Carla Schmitta u znanstvenoj raspravi pravila i procedure mogu očito uspješno staviti izvan snage, jer bi njihovo uvažavanje inače, pri predočavanju sudova kritičara kao apologeta, slučaj ubrzo dokrajčilo. »Mrtva trka« upravo ovdje nalazi svoj izraz što sudovi mogu potjecati od Schmittovih kritičara jednako tako kao i od Schmittovih apologeta, a da pritom više ništa ne znače. Čitatelju ili čitateljici se savjetuje da pri čitanju slijedećih primjera razmisle o tome kako je netko naručio znanstvenu karijeru, o kome bi se bez pogovora moglo reći: »Proturječna pozicija i pojmova ima na gomile, a da nikada nisu bile popraćene izričitim pozivom.« (J. Isensee, 1988, 603).

Budući da je za većinu pozicija Carla Schmitta dana per se njegovim određenjem »političkoga« kao »krajnjeg intenziteta odnosa prijatelj-neprijatelj«, citirat ćemo opširnije Christiana Meiera i njegovu analizu načina na koji Carl Schmitt uvodi ovo određenje »političkoga«: »Doslovno navođenje rasprave imalo je značajno određenje. Ništa nije ukazivalo na to da bi ovdje... trebala biti dana definicija... odluci ni traga! Izgledalo je daleko više kao spoznaja koja je ovdje bila predstavljena. A, ona nije proizlazila iz prosuđivanja mogućnosti da se odredi političko. Nikakve argumentacije, koja bi makar izdaleka bila nalik platonskoj. Bilo je samo rečeno da političko više nije razumljivo i da ga u stvarnosti valja razumjeti. Ni riječi ni o povijesti pojma u toku koje je »političko« imalo tako različita značenja!... Carl Schmitt daleko više izuzima jedno jedino posebice aktualno značenje, ono »sporno«, ne objašnjava ga eksplicitno, već samo implicitno, kao samo po sebi razumljivo, proširuje ga oko intenziteta suprotnosti koja mu pripada (ili, točnije, može pripadati), zatim prebacuje težište na sam intenzitet i napokon objašnjava njegovo pre-rastanje u trenutku opasnosti u pravu jezgru političkoga. To je očito namjerno zaoštravanje, čak uzurpacija jedne koliko časne toliko i problematične, mnogoznačne riječi.« (1988, 542 f).

Naravno da takove izjave, kakvih bi se ovdje moglo navesti još na desetine, nisu pogodne same za kritiziranje i osporavanje Carla Schmitta; one su samo — upravo u svojoj besposljedičnosti za znanstveni diskurs — simptomatične za ophođenje s Carlom Schmittom. »Velika apologetika« jednoga Güntera Maschkea ođavno je u pojedinosti premašila ovakvu kritiku: »Sada je biti neiscrpan i dvoznačan najotmjerenija privilegija klasika« (1988, 194), a da li se kod Carla Schmitta radi o »najmladem klasiku političkog razmišljanja« u rangu jednog Bodina, Hobbesa ili Machiavellija, to je za B. Willmsa (1988, 577 ff) još samo iz metodičkih razloga retorički postavljeno pitanje.

Osobno mislim da je Carl Schmitt u ovdje razmatranim napisima bio prvenstveno politički pisac, koji je sebe sama predstavio kao onoga koji »zapravo« »vidi« — a timè je u vrijeme intelektualnih kriza kod intelektualaca u krizi imao uspjeha. Književnim oblikovanjem gestusa »odluke« on i danas izlazi ususret njihovoj potrebi. Njima se, naravno, može svidjeti samo taj gestus, ali ne i metafizičko nametanje njegove »odluke«. Na tomu se izjalovljuje svaki pokušaj da čovjek racionalno bude »šmitijanac.«

IV.

»Pravo političko razlikovanje je razlikovanje prijatelja i neprijatelja.« (Carl Schmitt, 1933, 7)

Je li ovo određenje »kriterija za političko« Carla Schmitta onaj neoborivi doprinos teoriji što ga je učinio »najmlađim klasikom politike«?

Najprije skupljanje, nadam se primjereno imanentnim zahtjevima Carla Schmitta, njegovih bitnih iskaza; zatim kritičko tumačenje pitanja.

Razlikovanje prijatelj i neprijatelj je »samostalno«, što znači da se ne može svoditi na druga područja i njima primjerene razlike (dobro-zlo, lijepo-ružno, korisno-štetno). »Politički neprijatelj«, međutim, ostaje netko drugi, stranac. Mogućnost specifično političkih odnosa dana je time što nema samo prijatelja — istomišljenika i saveznika — već ima i neprijatelja. »Neprijatelj je u posebice intenzivnom smislu egzistencijalno onaj drugi i stranac, s kojim su u krajnjem slučaju mogući sukobi.« (1933, 8) »Političke odluke temelje se samo na mogućnosti pravilne spoznaje i razumijevanja, a time i na pravu da se bude sugovornik i da se donosi sud, i to samo na egzistencijalnom sudioništvu i sudjelovanju, samo na pravom participatio.« (1933, 8) »Neprijatelj je samo ... skupina ljudi, koji se bore za svoj opstanak i ta skupina stoji nasuprot isto takovoj skupini. Neprijatelj je, dakle, samo javni neprijatelj ...« (1933, 10). »Bit političkog jedinstva sastoji se u tome da se unutar jedinstva isključi krajnja suprotnost (grupiranje prijatelj-neprijatelj, M.G.)« (1933, 11) »Rat nastaje iz neprijateljstva, jer je ono bitku primjerena negacija jednog drugog bitka.« (1933, 15). »Protiv toga rat voden iz 'posve' vjerskih, 'posve' moralnih, 'posve' pravnih ili 'posve' ekonomskih motiva bio bi besmislen. Iz osobitih suprotnosti ovog područja ljudskog mišljenja ne može se izvesti grupiranje prijatelj-neprijatelj, pa prema tome ni rat.« (1933, 18) Ove »... suprotnosti (mogu) se povećati u političke suprotnosti i dovesti do odlučujućih borbenih grupiranja prijatelj-neprijatelj. Dođe li (do toga) ... onda je mjerodavna suprotnost ... politička.« (1933, 19)

Da bi čovjek prema Carlu Schmittu, prema njegovu osobnom zahtjevu, bio pravičan, ponajprije je važno napraviti razliku između definicije »politika« i određenja »političko«, Carl Schmitt je htio i tražio da se prihvati da je on učinio samo ovo posljednje. S jedne strane, mnoštvo nesporednosti u sekundarnoj literaturi proizlazi iz toga što se o toj razlici ne vodi računa. S druge strane, u ukazivanju na tu razliku nerijetko se krije i *de facto* imunizacija Carla Schmitta protiv kritike, nakon koje njegova »teorija« ostaje nedostatna. Nakon točnije rekonstrukcije čovjek će se ovdje morati odlučiti za jedno mjerilo. Prvi ulomak iz »Pojam političkog« prethodno naveden, nije, dakle, defi-

nicija »politike«, već određivanje kriterija za prosudbu. Predmet ulomka jest »političko razlikovanje«, a ne, možda, pojam ili bit političkog. Međutim, Carl Schmitt objašnjava tu razliku na krajnje neobičan način: »Razlika prijatelj i neprijatelj označava krajnji intenzitet jedne veze ili razdvajanja.« (1933, 7) Kakav smisao čini logičnim »ili« u rečenici? Mogu li se oba aspekta međusobno razdvojiti, dakle primjerice, reći: »razlikovanje prijatelja i neprijatelja označava krajnji intenzitet jedne veze«? E. Vollrath (1987, 37) odgovarajuće tome s pravom tvrdi: »Ovo određenje može se kritizirati, jer Carl Schmitt iz formalnih razloga ne polazi — od asocijacije i disocijacije u pojmu političkog, već samo od disocijativnog momenta.« Zašto je kod Carla Schmitta tome tako, Vollrath, međutim, nije istražio. Mislim, da je to u vezi sa slijedećim. Jednostrana pažnja za disocijativno, konfliktno, u metafizičkom smislu na »zlo« ljudske prirode ukazujuće mišljenje Carla Schmitta, što su ga neki upotrijebili protiv »odanosti« vladajuće političke znanosti (von Bredow, 1987, 433 ff), odvratilo je od toga da je pojam »jedinstva« barem jednako značajan, ako ne i odlučujući za određivanje kriterija »političkog«. Ta beznačajna kategorija formalno konstituira sva bitna određenja »pojma političkog« kod Carla Schmitta — dotle, ali ne i dalje kaže i Ch. Meier (1988) — i ima težinu iznad formalne prisutnosti, jer se može tumačiti sadržajno supstancijalno u kontekstu Schmittove političke metafizike. Kod Carla Schmitta postaje jasno već iz navedenih citata da politička razlika prijatelja i neprijatelja predstavlja jedno od političkih jedinstava«. »Bit političkog jedinstva sastoji se u tome da se unutar jedinstva isključi ta krajnja suprotnost« (1933, 11). Najviši stupanj intenziteta »političkog jedinstva« Schmitt vidi u »zajednici ljudi koji se bore za svoj opstanak«, a koja je upravo u toj borbi u sebi isključila svaku unutrašnju heterogenost. Krajnjem »intenzitetu razdvajanja između prijatelja i neprijatelja« odgovara krajnji intenzitet unutrašnjeg jedinstva stranaka koje se bore. Pitanje je kako se to jedinstvo ostvaruje ili kako Carl Schmitt zamišlja da se ono stvara ili tko ga predstavlja. »To što je država jedinstvo, i to mjerodavno jedinstvo, zasniva se na njezinu političkom karakteru.« (1933, 26) Sve dok država može ovo određenje neprijatelja faktički odrediti i protiv unutrašnjih društvenih otpora, ona je suverena, što znači ona je mjerodavno političko jedinstvo: »političko jedinstvo je suvereno u tom smislu da odluka o mjerodavnom slučaju, i onda kada je to iznimni slučaj, nužno uvijek bude njezina.« (1933, 22) Ali, država kao »političko jedinstvo naroda« pogodna je samo da uz povijesno određene uvjete faktički uspostavi to unutrašnje jedinstvo u određivanju vanjskog neprijatelja. Iz dva primjera Schmittove analize vidljivo je kako državi može uspjeti to stvaranje jedinstva, a time istovremeno i to da država bude, doduše, u određenim povijesnim okolnostima »mjerodavno jedinstvo«, ali ne u teorijskom principijelnom smislu, a također ne u povijesno-genetskom smislu sustavna podloga grupiranja na prijatelja i neprijatelja. Ovo je tek tada snažnije prepoznatljivo kada se u napisu »Pojam političkog« povede računa o implicite uvijek mišljene, ali ne i implicitno tematizirane, kategorije »naroda«. »Država« kao političko jedinstvo naroda predstavlja povijesni iznimni slučaj, koji se prvenstveno pokazao kao posljedica povezanosti apsolutističke centralne države i nacionalnog principa građanske revolucije. Na središnjem mjestu u svojoj »Nauci o ustavu«, tamo gdje Carl Schmitt tumači francusku revoluciju, kaže se: Središnja »misaona pretpostavka« francuske revolucije je nauka o nasilju što ga daje ustav.« (1983, 49) Ono »stavlja

narod kao političku postojeću veličinu u prvi plan; riječ nacija označava u pregnantnom smislu narod, probuđen na političku svijest, sposoban za akciju... on postaje svjestan svoje političke sposobnosti za akciju i daje sebi samome, uz time izričito potvrđenu pretpostavku postojećeg političkog jedinstva, ustav (1983, 50)... politička snaga ovog postupka dovela je do jačanja državne sile, do intenzivnog jedinstva i nepodjeljivosti, unité i indivisibilité.« (1983, 51). Utoliko priznajem i Robertu Heppu da je barem u tome u pravu da ni pojam države niti pojam političkoga kod Carla Schmitta ne mogu biti shvaćeni bez konstituirajućeg značenja »naroda«. On kaže: »Točka o kojoj se radi je preobražaj 'naroda' qua 'etničko', 'socijalno' ili 'kulturno' jedinstvo u 'državu'. Ova metamorfoza po Carlu Schmittu pretpostavlja barem pretpostavku prijetnje nekog zajedničkog neprijatelja. Dok se narod kao takav osjeća ugroženim od vanjskog neprijatelja, pomiče se 'iznutra' u 'političko jedinstvo' i time zapada u drugačije 'agregatno stanje'. Kao političko jedinstvo, a to znači kao država, postoji prama tome samo dotle i tako dugo dok prihvaća izazov 'neprijateljstva' ili se osjeća u svakom slučaju smijenjenim i ograničenim... ako 'pojam političkog' u državnoj znanosti uopće nešto daje, onda on služi za razlikovanje samog 'naroda' od 'države'. 'Učenje' što proizlazi iz 'jedinstva' naroda, kojem 'neprijateljstvo' nije posredovalo, može dati demokratsku ili etnološku teoriju, a državna znanost u Schmittovu smislu to sigurno nije.« (1988, 309)

U »Pojmu političkog« i u kritici pluralizma i »pluralističke stranačke države« govori se o »privrednim, kulturnim ili religijskim suprotnim snagama«: »ako su dovoljno snažne da spriječe rat što proturječi jednome od njihovih interesa ili principa, ali nisu dovoljno snažne da same od sebe po svojoj odluci donesu odluku o ratu — tipično stanje pluralističke stranačke države, koja se u promijenjenim koalicijama i kompromisima dalje vuče — tada više ne postoji nikakva jedinstvena politička veličina. Bilo kako bilo: orijentirajući se na mogućnost opasnosti efektivne borbe protiv stvarnog neprijatelja, političko jedinstvo je potrebno, ili je potrebno jedinstvo mjerodavno za prijateljsko ili neprijateljsko grupiranje i u tom smislu (ne u bilo kojem apsolutističkom) suvereno, ili ga uopće nema.« (1933, 22)

Ovdje se ne radi o tome kako je Carl Schmitt u napisu »Pojam političkog« uzgred tvrdio da Vajmarska Republika nije suverena država, već je to učinio da bi pokazao apstraktnu kategoriju »jedinstvo« koja je za određivanje kriterija »političkog« u Carla Schmitta konstitutivna, ima supstancijalni sadržaj od kojeg se ne može odvojiti. Jedini nosilac »pravog političkog razlikovanja« odnosa prijatelj i neprijatelj je »narod«. To se može povijesno zgasnuti u organizirani način »države«, ali taj oblik uvijek ostaje intermedijaran u odnosu na primarni politički iskaz »naroda«; to je u svakom slučaju povijesno stvoreni položaj, nastao početkom novoga vijeka, i to je polazište Carla Schmitta.

Nasuprot ovoj primarnoj snazi »naroda«, razorno djeluju društvene »protusnage« pluralistički organiziranog društva. Na nekim mjestima u svojem djelu Schmitt pokazuje da se mit klase koja se bori, posebice u sorelskoj varijanti generalnog štrajka, javlja kao, njemu barem, principijelno slična iskonska snaga. No, u toj mjeri u kojoj »klasa koja se bori... postaje »slobodan, politički neutralan sindikat i jedna od više političkih stranaka, nestajući kao politička snaga.« (1933, 23)

Tumačenje »naroda« kao mjerodavne političke jedinice, bez koje bi određenje »političkog« ostalo nepotpuno, ne može se ovdje dalje izvoditi i ilustrirati. Ono nalazi svoju podršku prvenstveno u »Nauci o ustavu«; prije svega tamo gdje je jasno da bilo koji politički oblik ili ustav može opstajati uvijek samo uz ograničenje narodnog suvereniteta što ga narod sam uvijek iznova aktualizira. Ako je to tumačenje točno, onda se ne možemo pozivati na Schmittov kriterij »političkog« bez ove bitne konkretizacije političkog pojma naroda — a neonacizam autora kao što su Hans-Joachim Arndt (1978) ili Bernhard Willms (1982) bio bi jedini primjereni šmitovski nastavak. Jedna varijanta Schmittove recepcije koja se javlja kao liberalna i koja suprotno tome tvrdi da se radi u Schmittovim kategorijama »o analitičkim instrumentima koji se još uopće mogu izjažnjavati o specifičnim razlozima asocijacije i disocijacije političkih jedinica« (von Bredow, 1978, 444), odražava nasuprot tome »zbrku doba« o kojem sama govori (obd) Dakle, ni pored najbolje volje u »analitičkim kategorijama« Carla Schmitta ne radi se o tome da mu se to podmetne, i bilo bi u odnosu na moje tvrdnje na kraju II. ulomka također sumnjiv način »spasa«.

Imanentna rekonstrukcija kriterija »političkog« dosad je dovela do dva rezultata: (1) kriterij nije drugačiji nego što ga autor sugerira, općenit, već prvenstveno fokusiran na »disocijativno«, na »neprijateljstvo«; i (2) ne radi se, kao što je izričito podmetnuto, o apstraktnom, nesadržajnom kriteriju, već o konkretiziranju političkog »jedinstva« kod »naroda«, o jednome veoma konkretnom određenju. Ovo neću dalje izvoditi, jer smatram Schmittovo određenje »političkog« neupotrebljivim za današnje društvo.

V.

»Vrijednost države je u tome što ona donosi odluke, vrijednost crkve u tome što je ona posljednja, neopoziva odluka... svaki suverenitet djeluje kao da je nepogrešiv, svaka vlada je apsolutna — što ju je anarhist, isto iz sasvim drugačijih namjera, doslovce ovako mogao izgovoriti. Najjasnija antiteza, koja se u cijeloj povijesti političke misli uopće javlja, sadržana je u ovoj rečenici.« (Carl Schmitt 1979, 71)

Ova »najjasnija antiteza koja se u cijeloj povijesti političke misli uopće javlja« ima svoje pravo značenje u tome što se i prama sudu Carla Schmitta u njoj uopće ne javlja bitno određenje suvremenog društva: društveni pluralizam. Često nije bilo pravilno shvaćeno, što pri vladajućem neznanju o anarhizmu i ne iznenađuje, da poštovanja dostojno neprijateljstvo, što ga je Carl Schmitt suprotstavio anarhizmu kao pravome antipodu i u metafizičkom pogledu i koji je odolijevao svojem osobnom položaju, nije zasnovano na državnom neprijateljstvu, već na anarhističkoj premisi da je moguć red bez »vladavine«, dakle, po Schmittovu shvaćanju, uzdizanje pluralizma i konstituiranje naroda kao jedinice bez podizanja vladajućeg suvereniteta. U stvari tu leži pravi zahtjev anarhističke tradicije, da je nakon uklanjanja i razaranja povijesno nastalih oblika vladavine i nakon pljačke spontano moguća regulacija i udruživanje međusobnih ljudskih odnosa. »Tek Bakunjin pridaje bici protiv teologije cijelu konsekvenciju jednog apsolutnog naturalizma... Njezino intelektualno značenje ipak počiva na njegovoj predodžbi života da snaga nje-

zine prirodne ispravnosti sama od sebe stvara pravilne oblike. Za njega, prema tome, nema ničega negativnog i zlog kada teološko učenje o Bogu i grijehu, što čovjeka žigošu kao čudovište, kako bi imao ispriku za svoju težnju za vlašću i moći.« (1979, 81) Samo je nedostatna politička relevancija anarhizma početkom 20. stoljeća potisnula u pozadinu ovu pravu suprotnost, koja je i metafizički zadovoljavala Carla Schmitta i učinila sukob s pluralizmom, odnosno njegovim ideološkim korelatom, liberalizmom značajnim za Schmitta. Dok je u anarhizmu, koji je priznavao suprotnost svojoj osobnoj odluci, ali time politički sukob nije predstavljao nikakav realni politički problem, središnji sadržaj njegova sukoba s pluralizmom i liberalizmom u tome što njihovo značenje kao društveni i politički vrijednosni sustav uopće sprečava »posljednju« odluku. U sukobu s pluralizmom kao vladajućom karakternom osobinom suvremenog područjavanja, konkretizirana u njegovim polemikama protiv liberalizma, parlamentarizma i stranačke države, u Carla Schmitta se povezuju različite razine njegova uvijek koherentna razmišljanja, njegovo učenje o odluci s njegovom političkom teologijom, njegova nauka o ustavu s njegovom kritikom parlamentarne stranačke države. Kritika Carla Schmitta i sukob s njim je u tome što nije uspio vidjeti složenu i najvećim dijelom neobjašnjenu zamršenost linija argumenata, što naoko teku odvojeno, i promašuje svoju temeljnu intenciju; u ovoj »metodi pretpostavke koherencije« mogu iznimno prihvatiti čak B. Willmsa (1988, 605). U onome kako Carl Schmitt shvaća pluralizam, s mojeg se gledišta razrješava pitanje vrijednosti Carla Schmitta kao političkog teoretičara — i to na njegovu štetu. U biti je Carl Schmitt pogrešno spoznao, ili nije želio spoznati, objektivni razvoj političkog područjavanja kako se ono stvarno povijesno iz 19. stoljeća u određenom mjerilu i razvijalo u građansko-kapitalističkim društvima. Njegov model analize i prosudbe tih političkih društava je u strogo metodičkom smislu anakronističan, što znači da više ne uzima do znanja ili pak uzima potpuno nedostatno, te objektivne razvoje, a vrednuje ih po mjerilu jednom zauvijek nestaloga društvenoga i političkog stanja: »homogeni narod ne može više zasnivati političko jedinstvo. Ono mora više od svega izrasti iz strukturalnog pluraliteta i odgovorati mu i oblikom.

Temeljna činjenica s kojom Carl Schmitt ne izlazi na kraj jest u stoljetnim mjerilima proveden unutar društveni i transdruštveni pluralizam kao rezultat logike razvoja građansko-kapitalističkih društava. Još ni 19. stoljeće nije imalo model kako da sebi predstavi političko jedinstvo društva na pozadini trajno postojećeg, strukturalno uvjetovanog unutar društvenog pluralizma. I klasno borbena mišljenje tradicionalnog marksizma bilo je u svojem teološkom sastajalištu sviju linija antipluralističko. Građanski liberalizam, kao naoko pluralistička ideologija buržoaske klasne dominacije, imao je doduše razumnijevaranje pluraliteta »mišljenja«, stvoreno na modelu vjerske tolerancije, ali nije imao društveni model koji je proizlazio iz strukturalne heterogenosti i objektivno uvjetovane pluralne životne situacije. Tek u znanstvenom procesu učenja početkom 20. stoljeća probile su se vlastitim diskursima unutar građanskih kao i socijalističkih lagera protiv vladajućih antipluralističkih koncepcija takve realistične analize stvarnog područjavanja koje su povlačile i normativne konsekvence iz stvarne heterogenosti interesnih razlika i mnogostrukosti mišljenja. Taj se razvoj ovdje ne može predočiti u pojedinostima.

Međutim, neki su elementi vidljivi u sukobljavanjima s kritikom parlamentarne stranačke države Carla Schmitta.

U svojem značajnom uvodu drugom izdanju njegove poznate knjige o duhovno-povijesnom položaju parlamentarizma, »Suprotnost parlamentarizma i moderne masovne demokracije« (1926, 58) Carl Schmitt konstatira temeljnu krizu parlamentarizma »u vremenima zatišja jednoga bezidejnog statusa quo« po mjerilu naoko imanentnog ideala građanskog parlamentarizma. On ovako prikazuje taj ideal: »Karakteristično za sve reprezentativne ustave jest to što zakoni proizlaze iz borbe mišljenja (ne iz borbe interesa). U diskusiju spadaju zajednička uvjerenja kao premise, spremnost da se prihvati uvjeravanje, nezavisnost od vezanosti za stranku, nesputanost od sebičnih interesa.« (1926, 56). Analiza Carla Schmitta kojoj postojeći sustav prezentacije interesa u suvremenoj masovnoj demokraciji vjerojatno na ovom modelu »government by meaning« nedostaje, u sekundarnoj je literaturi često bila obilježena kao cinična. Cinična stoga što se pritom podmetalo da je Carl Schmitt imanentno mjerilo svoje kritike orijentirao po modelu racionalnih diskursa i po onom što danas ne podsjeća slučajno na Habermasov model konsenzusa vlade, dok je ipak bilo očito da on nije dijelio normativ njihovih premisa. Pritom se previdjelo da Carl Schmitt ovdje, kao i tako često, igra skrivenim kartama, ali ostaje potpuno vjeran samome sebi u svojoj kritici pluraliteta interesa i njihove reprezentacije u parlamentarnoj stranačkoj državi. I u ponavljanju idealnog liberalnog modela u gornjem navodu dominira »zajedničko uvjerenje kao premisa« i »nesputanost sebičnim interesima«. Suprotno tome stranke ne nastupaju »danas više jedna prema drugoj kao mišljenja koja raspravljaju, već kao socijalne ili privredne grupe moći proračunavaju obostrane interese i mogućnosti moći, pa na toj stvarnoj podlozi zaključuju kompromise i koalicije.« (1926, 57) Time »parlament od institucije očite istine postaje samo praktičnim tehničkim sredstvom« (1926, 59). Suprotnost što ju je utvrdio Carl Schmitt između »parlamenta kao institucije očite istine do samo praktično-tehničkog sredstva« ... proračunavanje interesnih mogućnosti i šansi za moći« pokazuje se pri točnijem promatranju kao suprotnost između one što je Carl Schmitt smatra mogućom, a na primjeru revolucionarnog suvereniteta naroda analizirane neposredne evidentnosti volje naroda i njezine reprezentacije u Narodnoj skupštini ili u parlamentu i reprezentaciji u stalno procesualnom izjednačavanju načelno raznorodnih interesa. U svojoj briljantnoj analizi »Nacionalna država i pouvoir constituant kod Sieysa i Carla Schmitta« Stefan Breuer piše o »narodu«, odnosno o »naciji« kod Carla Schmitta: »To je taj subjekt, a ne građanska pravna država, koja osniva društvenu sintezu; to je taj subjekt, a ne sistem pouvoirs constitués, što omogućava sazimanje političkih snaga u jedinstvo... sasvim slično kao jakobinizam, Schmitt reducira socijalno na homogenu substancu, što treba da počiva na jednakosti svojih elemenata; sasvim slično kao i jakobinizam i Schmitt sanja o društvu bez proturječja, koje ima u političkom skupu sviju svojih snaga i princip sinteze. (On) je uvjeren da volju naroda želi govoriti u čistoj neposrednosti, a time je istovremeno 'oduvijek' izvan protuzakonitih društvenih razdvajanja.« (1984, 512 f) Tu leži bitna sastavnica kritike pluralizma Carla Schmitta, a ne u ugovornopravnoj ili državopravnoj konstrukciji državnog jedinstva prama Hobbesovu modelu. Anakronizam Carla Schmitta koji ga kao teoretičara suvremenog političkog

društva na kraju čini nesposobnim, nalazi se u toj metafizici supstancijalno podmetnuta »naroda« i njegove političke volje. U »Nauci o ustavu« se kaže: »Sređeni postupak kojim bi bilo vezano djelovanje ustavom date sile ne može biti... narod kao nosilac ustavne sile nije nikakva čvrsto organizirana nadležnost... neposrednosti ove volje naroda pripada to da ona može biti izražena neovisno o svakoj propisanoj proceduri i svakom propisanom postupku.« (1983, 82 f). Drugačije nego, možda, danas u vladajućim ustavnim pravilima SR Njemačke, po Carlu Schmittu ova konstituirajuća sila narodnog suvereniteta ne može biti nikakvim ustavom trajno ograničena, jer »narod uvijek ostaje suveren« (1983, 95) — također i protiv priznatog reda što ga je on sam ranije priznao legitimnim.

Ovaj supstancijalni pojam naroda ponekad je onaj neizgovoreni, bitni sadržaj, koji se u napisima 20-ih godina primjenjuje kao apstraktni pojam »jedinstvo« ili »homogenost«. I ukazivanje na »istorodne« u određenju egzistencijalnog odnosa prijatelj-neprijatelj, spomenut već ranije, pripada ovoj povezanosti. U utemeljenju supstancijalnog naroda kao neposrednog jedinstva Carl Schmitt se ne suprotstavlja bitnome samo politički, već i suprotnosti liberalizmu što djeluje metafizički, ili svim ideologijama koje nastoje obrazložiti pluralizam. Schmittov odlučujući prigovor, izveden na primjeru liberalizma, jest taj da se samo supstancijalnim jedinstvom naroda, u uvodnom navodu ovog ulomka data »odluka« kao manifestacija »suvereniteta« može obrazložiti. Liberalni utilitarizam s individualizmom kao polazištem to ne može: »Jer, negiranje političkog što je sadržano u svakom dosljednom individualizmu, očito dovodi do političke prakse nepovjerenja prema svim zamislivim političkim moćima i oblicima države, ali nikada do vlastite političke teorije države i politike... političko jedinstvo mora u datom slučaju zahtijevati žrtvovanje života... za individualizam liberalnog mišljenja taj se zahtjev ni na koji način ne može ispuniti i obrazložiti i u biti je buntovan.« (1933, 50 f) Egzistencijalna odluka na život i smrt kao granični slučaj političkog tumačenja neprijatelja, a time istovremeno određenje osobnog političkog identiteta, po Carlu Schmittu nikada ne može biti rezultat parlamentarnih izjednačavanja interesa i kompromisa, već samo rezultat »neposrednog izražavanja volje jednog naroda.« (1983, 83) »Sve dok jedan narod postoji u sferi političkog, on mora, makar samo i u krajnjem slučaju — a da li je tome tako odlučuje sam — sam odrediti razliku između prijatelja i neprijatelja, donijeti osobnu odluku na osobnu odgovornost. U tomu je bit njegove političke egzistencije. Kada više nema sposobnosti ili volje za to, on prestaje politički postojati.« (1933, 32) Naravno da je ta rečenica također središnji politički sud Carla Schmitta o Vajmarskoj Republici — a u teorijskim raspravama o ustavu mišljenje koje se često čuje, da je Carl Schmitt bio do kraja »branitelj« vajmarskog poretka, ovakovim se stavom znatno, i po mojem mišljenju i za odlučujuću razinu za Carla Schmitta na kraju relativizira. Spomenimo tek uzgređ da neonacizam u SR Njemačkoj, pozivajući se na Carla Schmitta, upravo tu nalazi kriterij da SR Njemačkoj ospori nacionalni suverenitet (B. Willuus, 1982, passim).

Carla Schmitta uopće ne zanimaju realnost i poteškoće svakodnevnog političkog procesa stvaranja volje, nužno mirenje heterogenih interesa i nužnosti odluka što se funkcijski logično nameću — kao što ih primjerice analizira Niklas Luhmann za politički sistem — već ga zanimaju samo egzisten-

cijalna temeljna pitanja političkog postojanja naroda u graničnom slučaju njegove rañičke nedoumice. Pitanje kakvu teorijsku ili analitičku vrijednost napokon imaju njegove kategorije za shvaćanje »političkog«: može primjereno biti tek pogodeno ako od te supstancijalne jezgre ne bude predviđene namjere Carla Schmitta. Ako se to ne dogodi, onda određenja »političkog« Carla Schmitta gotovo više nemaju sposobnost realnosti.

Atraktivnost što ju je Carl Schmit uvijek izazivao u ljevice ima pored oćaravanja njegovom ekspresionistićkom snagom govora, svoj temelj u antipluralistićkom zajedništvu, dakle u jednom razdijeljenom anakronizmu. Mitovi jedinstva »narod«, »nacija« ili »klasa« i napokon »besklasno društvo« mogu se ovdje zamjenjivati — ono mitsko nalazi se u samom jedinstvu mišljenja. »Uzrok nazadovanju prosvijećenosti u mitologiji... (leži) u samoj prosvijećenosti koja se ukoćila od straha pred istinom.« (Horkheimer/Adorno, 1969, 4)

VI.

»Suveren je onaj koji odlučuje o izvanrednom stanju.« (Carl Schmitt, 1979, 11)

Za ovo, uvijek iznova citirano, karakteristićno mišljenje Carla Schmitta sva pažnja bila je upravljena na kriterij izvanrednog stanja, a samo malo na činjenicu da se tu ne govori o suverenitetu »države«, već o konkretnoj osobi koja u datom slučaju donosi odluku. Substancijalnosti pojma naroda odgovara prije svega u »Politićkoj teologiji« politićki personalizam. Presudna odluka u politićkom odnosu je kao sekularizirana *creatio ex nihilo*; ili već u kontekstu ustavnog pravila određena neposrednost izražene volje naroda, ili, mećuim, »neposredni zahvat suverena u važeći pravni poredak.« (1979, 49)

Svakako drugaćije nego u ćuvenoj diferenciji suvremene institucionalizirane države kao »legitimnog monopola fizićkog nasilja« kod Maxa Webera, određenje suvereniteta kod Carla Schmitta nije istovremeno i određenje države. Štoviše, on kritizira pozitivnu pravnu nauku upravo zbog toga što ona miješa odredbu nastalu iz vlastitog odlučivanja s prisilnom što rezultira iz općeg shvaćanja zakona. »Najrazlićitije teorije pojma suvereniteta — Krabbeova, Preušova, Kelsenova — zahtijevaju takvu objektivnost, pri ćemu su jedinstvene u tome da svaka osobnost mora nestati iz pojma države. ... prema Kelsenu je predodžba o osobnom pravu odreivanja stvarna zabluda ućenja o državnom suverenitetu.« (Carl Schmitt, 1979, 40).

Naćin na koji Carl Schmitt iznosi argumente protiv pozitivne pravne nauke i s njom povezanog pokušaja objektivizacije i depersonalizacije pojma suvereniteta i države, s druge strane više pokazuje indirektnu sugestiju, nego jasno i eksplicitno zalaganje za personalizam. Bez obzira na to, stanovište Carla Schmitta je jasno. Kontekst njegove »Politićke teologije« je određen time što on prvo iznosi kritiku pozitivne pravne nauke da »treba zahtijevati pravni okvir za Božju volju« (H. Preuss), objedinjenje svih državnih funkcija u samo jednom organu, zbog neophodnog jedinstva i organiziranosti ćitave državne volje.« (1979, 52). Ta kritika je u najužem smislu radikalizirana i prevladana, kada Carl Schmitt u kontekstu svoje »Politićke teologije« ustvrđuje slijedeće: »Svi znaćajni pojmovi suvremene državne nauke su sekularizirani

teološki pojmovi.« (1979, 49). Ta rečenica bila bi potpuno pogrešno shvaćena kada bismo u njoj vidjeli metodološku uputu za pojmovno-povijesnu i genetsku analizu, a ne temeljnu postavku jedne suvremene »Političke teologije«. Ta »Politička teologija« ima u personalizmu pojma suvereniteta svoj (katolički) stožer i gravitacijsko središte.

Odlučujuće pitanje suvereniteta je »tko odlučuje u slučaju spora«, čime ono postaje »pitanje o subjektu suvereniteta« (1979, 12). Prema shvaćanju Carla Schmitta, pogreška svake pozitivne pravne nauke je u vjerovanju da se to odlučivanje može izvesti iz normi, ili pozivanjem na njih, jer »odlučivanje se, normativno gledano, stvara ni iz čega. Pravna snaga odluke je nešto drugo nego rezultat njena zasnivanja.« (1979, 42). Pozitivna pravna država oblikuje se kao »ljuštura u ponavljanju okamenjenog mehanizma« (1979, 22) čiste primjene normi i supsumiranja. »U izuzetku probija snaga stvarnog života« (ibid.) uobičajeno zakonsko stanje; pravna država regulira samo »na koji način će se odlučivati, a ne tko će odlučivati.« (1979, 44). »Pri samostalnom značenju odlučivanja, subjekt odlučivanja ima, međutim, pored njegova sadržaja, samostalno značenje. U stvarnosti pravnog života značajno je tko odlučuje«, radi se, dakle, o »vlastitu značenju subjekta.« (1979, 46). U odnosu prema Hobbesu Carl Schmitt u kontekstu svojeg učenja o suverenitetu ističe prije svega argument »koji obuhvaća povezanost odlučivanja s personalizmom i odbija sve pokušaje da se na mjesto konkretnog državnog suvereniteta stavi apstraktan važeći red.« (1979, 44).

Sugestivnost formula Carla Schmitta je ponekad tolika, da se jednostavna pitanja gotovo uopće više i ne postavljaju: zbog čega političke odluke, u ekstremnom slučaju čak i odluku o postojanju izvanrednog stanja, ne bi donosilo jedno tijelo putem većine glasova? Samo postavljanje tog pitanja znači odbijanje sugestije personalizma u pojmu suvereniteta Carla Schmitta. Postaje jasno da je taj personalizam samostalan, nemotivirani moment u formuli suvereniteta Carla Schmitta.

Personalizam je za njega odlučujuća osnova stvarnog predstavljanja, kojem za uzor služi katolička crkva. Kod katoličke crkve Carla Schmitta fascinira snaga da doista predstavlja, a ne samo njen pravni oblik, kako mu se to često podmeće. »I crkva je 'pravna osoba', no drugačija od dioničkog društva. Ono je tipičan produkt proizvodnog doba, računski oblik, a crkva je konkretno, osobno predstavljanje konkretne ličnosti. Svatko tko ju je poznao, priznao je u njoj nosioca pravnčkog duha najvećeg stila i istinsku nasljednicu rimskog zakonodavstva. Jedna od njenih socioloških tajni leži u tome da se mogla pojaviti u pravnom obliku. No snagu za taj, kao i svaki drugi oblik, ima samo zbog toga što ima moć predstavljanja. Ona predstavlja civitas humana, ona u svakom trenutku predstavlja povijesni kontekst očovječenja samog Krista, osobno njega, koji se u povijesnoj stvarnosti od Boga pretvorio u čovjeka. U sferi predstavljanja sadržana je njena nadmoć nad dobom ekonomskog mišljenja.« (Carl Schmitt, 1925, 26). Ovo je odlučujuća konfrontacija unutar duhovnopovijesne i metafizičke situacije početkom 20. stoljeća, kako to vidi Carl Schmitt. Parlamentarizam i država što je iz njega slijedila, ne mogu doista preuzeti reprezentativnu funkciju, već su samo odraz ekonomskog načina mišljenja, izraženih interesa grupacija koje se bore za utjecaj i udio u plijenu. Na koncu je preostala samo katolička crkva kao institucija sa

sposobnošću stvarnog predstavljanja, a njeno sjedinjavanje »s današnjim oblikom kapitalističkog industrijalizma nije moguće.« (1925, 33).

To je metafizički neodlučena situacija niti jednog, niti drugog, »vrijeme neutralizacije i depolitizacije.« (1929) Katolička crkva sa svojom moći predstavljanja Krista kao Boga koji je postao povijesnom stvarnošću, stvorila je nekoć red u metafizičkom smislu, koji je nihilizmu suprotstavio normu i stvorio oslonac. No sekularizacijom — koja je bila posljedica protestantizma i kapitalizma — razbijena je njena povijesna snaga. Sa zakonodavstvom katoličanstvo doduše dijeli pozitivan odnos prema postojećem konkretnom poretku, slični su u svom »univerzalizmu«, koji je ravnodušan prema njegovom konkretnom obliku, »no uprkos čitavoj toj formalnoj srodnosti katoličanstvo ide dalje, i to zbog toga što predstavlja nešto drugo i više od svjetovnog zakonodavstva, to jest ne samo ideju pravednosti, već i Kristovu ličnost. Na taj način ono dolazi do zahtjeva za vlastitom moći i časti.« (1925, 41). Personalizam u jezgri ideje suvereniteta je vjerska predodžba prisutnog, osobnog Boga. Velika sigurnost i odlučnost kojom Carl Schmitt formulira svoje teze i pravne tvrdnje u obliku uvida »potječe otuda što je istinitost jedne rečenice, koja preformulirana glasi »Bog je postao čovjekom«, osnova njegove pravne teorije: što je ta »veritas« »prisutnog Boga« tek uopće realno omogućila re-prezentaciju »veritas« u »auctoritas eam interpretanti et faciendi legem«, koja je nosilac njegove pravne teorije. (F. Scholz, 1983, 171 f). Tko se danas želi pozvati na učenje o suverenitetu i iz njega izvedeno učenje o državi Carla Schmitta, poriče »službenu dužnost Schmittove teologije: da se u obliku pravne nauke suprotstavi Antikristu. Kojeg Schmitt... prepoznaje u napretku, koji sve više gubi svoju supstancu« (F. Scholz, 1983, 173) — ili dijeli ovu teološku premisu. *Tertium non datur!*

VII.

»Voda štiti pravo od najgore zloupotrebe, kada u času opasnosti, zahvaljujući svom položaju vođe, kao najviši zakonodavac neposredno stvara pravo... pravi vođa je uvijek i sudac... u stvarnosti je vodino djelo bilo stvarno pravo donošenja presude. Ono ne podliježe zakonodavstvu, već je samo bilo najviše zakonodavstvo... sudska ovlast vođe potječe iz istog pravnog izvora iz kojeg dolazi cjelokupno pravo svakog naroda. U najvećoj nevolji brani se najviše pravo i pojavljuje se najviši stupanj ostvarenja tog prava, koji se vi-teški sveti. Svo pravo potječe iz prava naroda na život.« (Carl Schmitt, 1934, 200)

Onaj tko ove rečenice smatra samo nezgodnim ili oportunističkim »skretanjem« ili »kompromisima s Hitlerovim režimom« (J. W. Bendersky, 1983, XI) velikog pravnog znanstvenika Carla Schmitta, taj previda povezanost političke teologije i supstancijalnog učenja o suverenitetu naroda. Himnična aklamacija Carla Schmitta unaprijed ne isključuje čak ni mesijanističko tumačenje; vjerojatnije je, međutim, da je u njoj Hitler zamišljen kao vjeroučitelj.

Samoprikazivanje i neuvjerljivo distanciranje koje se u »Ex Captivitate Salus« (1950.) odnosi na godinu 1933—1936. neugodno je čak i uvjerenim šmitijancima, zbog toga što je neuvjerljivo. Ako je Carl Schmitt bio oportunist, onda je to ovdje, a ne 1933—1936.

LITERATURA

- Djela Carla Schmitta (unijeta u citiranom izdanju)
Römischer Katholizismus und politische Form, 2. izd., München 1925.
 »Das Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitiserungen« (1929), štampano u:
Positionen und Begriffe, Berlin 1988, 120—132.
Der Begriff des Politischen, Hamburg 1933.
Der Führer schützt das Recht (1934), štampano u: *Positionen und Begriffe*, Berlin
 1988, 199—203.
Politische Theologie, 3. izd., Berlin 1979.
Verfassungslehre, 6. nepromijenjeno izd., Berlin 1983.
 Der Gegensatz von Parlamentarismus und moderner Massendemokratie (1926), štampano u:
Positionen und Begriffe, Berlin 1988, 52—66.
Ex Captivitate Salus, Köln 1950.
 Iz *Complexio Oppositorum*. Über Carl Schmitt, hrsg. von Helmut Quaritsch, Berlin
 1988, potječu slijedeći citirani prilogi:
 Robert Hepp, Diskussionsbeitrag, 308—314.
 Josef Isensee, Diskussionsbeitrag, 602—604.
 Günter Maschke, Die Zweideutigkeit der »Entscheidung« — Thomas Hobbes und
 Juan Donoso Cortés im Werk Carl Schmitts, 193—221.
 Christian Meier, Zu Carl Schmitts Begriffsbildung — Das Politische und der Nomos,
 537—556.
 Armin Mohler, Carl Schmitt und die »Konservative Revolution«, 120—151.
 Bernard Willms, Carl Schmitt — jüngster Klassiker des politischen Denkens?, 577—
 597.
- Ostala literatura:
- Arndt, Hans-Joachim (1978), *Die Besiegten von 1945*, Berlin
 Bendersky, Joseph W. (1983), Carl Schmitt. *Theorist for the Reich*, Princeton
 Bredow, Wilsried von (1978), Carl Schmitt lesen, u: *Liberal*, Jg. 20, 6, 432—444.
 Breuer, Stefan (1984), Nationalstaat und pouvoir constituant bei Sieyes und Carl
 Schmitt, u: *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, Heft 4, 495—517.
 Hansen, Klaus (1988), Feindberührung mit versöhnlichem Ausgang. Carl Schmitt und
 der Liberalismus, u: ders./H. Lietzmann (Hg.), *Carl Schmitt und die Liberalismuskritik*,
 Opladen, 9—14.
 Horkheimer, Max/Adorno, Th.W. (1969), *Dialektik der Aufklärung*, Frankfurt/M.
 Kempner, Robert M. W. (1969), Hat Professor Carl Schmitt die Jugend vergiftet?
 »Ich fühlte mich Hitler geistig überlegen«, u: ders., *Das Dritte Reich im Kreuzverhör*,
 München, 293—300.
 Laueremann, Manfred (1988), Versuch über Carl Schmitt im Nationalsozialismus, u:
 Klaus Hansen/H. Lietzmann (Hg.), 37—51.
 Maschke, Günter (1987), *Der Tod des Carl Schmitt*, Wien.
 Scholz, Frithard (1983), Die Theologie Carl Schmitts, u: Jacob Taubes (Hg.), *Der
 Fürst dieser Welt. Carl Schmitt und die Folgen*, München usw. 153—173.
 Vollrath, Ernst (1987), *Grundlegung einer philosophischen Theorie des Politischen*,
 Würzburg.
 Willms, Bernard (1982), *Die Deutsche Nation*; Köln — Löwenich.

Prevela s njemačkog:

Nevenka Jelčić-Ivanišević

Michael Th. Greven

**SUBSTANTIAL AND METAPHYSICAL PREMISES OF THE
POLITICAL WRITER C. SCHMITT UNTIL 1934**

Summary

Revived discussions on Carl Schmitt as a legal and political writer move in the closed circle of criticism and apologetics. Is his definition of the criteria of the political a sufficient contribution to the theory for him to be considered »the youngest classic of politics«? Insistence on the notion of the enemy-friend opposition ignores Schmitt's continued interest in unity that he would manifest in a substantially determined notion of nation as a relevant political unit and in the notion of the national state. Criticism of the parliamentary party state is a result of Schmitt's insufficient appreciation of the social pluralism.